

In Aeternum Mirabile Lectu 2024

Inhoudsopgave

4	Ten geleide
5	Van de rector
6	De voltooiing van de verbouwing en de carrière op het Stedelijk van Jelle Snoeks
10	Het vernieuwde Prinsenhof. Kijkdag voor oud-leerlingen
11	Grieks bij Spoelder thuis. Interview met Cor Smit Sibinga-Berkelbach van der Sprenkel
15	Geschiedens is niet saai. Een ode aan mijnheer IJben
17	Den Holt. Het voedselbos van meneer Russchen
22	Twee generaties Stedelijk. Felix en Iskander van den Hombergh
25	Blijven zitten op het Stedelijk is geen straf. Interview met Merijn de Boer
28	Studentenverzet in Rotterdam 1940-1945. Interview met Merel Leeman
33	Laurien Mulder (1958-2023)
34	In memoriam Ton Jansen
35	In Aeternumprijs 2024
36	Lustrum 2025
37	Colofon

Ten geleide

Freddy Groot, hoofdredacteur

We leven in roerige, onzekere en snel veranderende tijden.

Gelukkig blijven er ook vertrouwde zaken bestaan, die zoals altijd doorgaan.

Een daarvan is het jaarlijks verschijnen van *In Aeternum Mirabile Lectu*, het blad voor oud-leerlingen van het Stedelijk Gymnasium Haarlem.

De redactie die ervoor zorgt dat de krant gevuld wordt met interessante verhalen heeft enkele veranderingen ondergaan: Amber van der Steen heeft de redactie verlaten, Steinn Willem de Boer is tot de redactie toegetreden. Lex Weiler heeft het hoofdredacteurschap aan mij overgedragen.

In de onderwerpen van deze editie is er vertrouwde en continuïteit met de vorige edities te bespeuren.

Zo publiceren we het laatste (derde) deel over de verbouwing van het gebouw aan het Prinsenhof, geschreven door onze vaste gastschrijfster en oud-hoofdredacteur Maurine van Mourik.

Moeder Adeline Koppius en dochter Merel Leeman hebben van plek geruild: in dit nummer een interview van Adeline met Merel over haar boek *De Keien*.

Jan-Piet Knijff interviewde een oud-leerlinge die eindexamen heeft gedaan in 1946, de

moeder van zijn gestorven klasgenoot, door hem gememoreerd in de vorige editie.

Steinn de Boer heeft oud-docent Roel Ruschen bezocht en doet verslag van de stand van het voedselbos.

De herinneringen aan en anekdotes over oud-docenten in het vorige nummer hebben oud-leerlinge Judith de Bruin geïnspireerd om spontaan een ode aan haar geschiedenisdocent, mijnheer IJben, in te sturen.

Wij, de redactie, houden ons aanbevolen voor meer van dergelijke spontane inzendingen.

Ook zetten we de trend voort van meerdere generaties Stedelijkers in één familie in de interviews van Steinn met zijn oom, schrijver Merijn de Boer, en van Jan-Piet met een vader en een zoon die beiden op het Stedelijk hebben gezeten.

De redactie houdt zich ook aanbevolen voor meer van zulke familieverhalen verbonden aan het Stedelijk.

Tot slot een kleine vooruitblik op het komende, 127e lustrum van onze school in 2025, gecombineerd met een oud-leerlingenreünie mits er zich voldoende enthousiaste bestuursleden aanmelden om deze te organiseren!

Kortom, met genoeg te lezen en te beleven rest mij iedereen veel leesplezier te wensen! •

Van de rector

Jan Henk van der Werff
Juni 2024

Beste oud-leerlingen,

Vanuit mijn nieuwe rectorkamer kijk ik uit op de majestueuze, in het zonlicht badende treurbeuk in het midden van de hortus. Daarbij besef ik wat een voorrecht het is om op deze prachtige school in de binnenstad van Haarlem te kunnen werken. De verbouwing is achter de rug en het gebouw aan het Prinsenhof heeft een ware metamorfose ondergaan. Alle lokalen zijn uitgerust met digiborden (met dank aan de Stichting Architraaf), er is een prachtige studieruimte voor de leerlingen en de mediatheek is een heerlijke plek om te vertoeven.

Het schooljaar loopt ten einde. Volgende week vrijdag, 5 juli, nemen we afscheid van onze geslaagden en dat doen we met een mooie ceremonie in de Bavo. Hoewel we nog geen zekerheid hebben over de beoordeling van de herexamens, hopen we op een slagingspercentage van rond de 94%. De leerlingen die afscheid nemen van het Stedelijk worden opgevolgd door 140 leerlingen die in september met hun opleiding starten.

Gisteren waren ze allemaal even op school voor een eerste kennismaking met hun klasgenoten. Jammer dat we een aantal leerlingen niet hebben kunnen plaatsen, maar gelukkig is er volgend jaar ruimte voor een extra eerste klas.

Eerder dit schooljaar hebben we afscheid genomen van conrector Hein Bierman. Hein heeft als docent, coördinator en conrector een enorme bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het SGH en besloten zijn leven een andere wending te geven. Een wandeltocht naar Rome is daarvan een eerste gevolg. Hij is voor mij een enorme steun geweest en ik mis zijn aanwezigheid. Gelukkig hebben we in de persoon van Robbert Dekker (oud SGH leerling!) een geweldige opvolger gevonden.

Ik wens jullie allemaal een prachtige zomer.

Hartelijke groet,

Jan Henk van der Werff, rector SGH •

De voltooiing van de verbouwing en de carrière op het Stedelijk van Jelle Snoeks

Maurine van Mourik

Op woensdag 10 januari 2024, drie dagen na de ingebruikneming van het verbouwde schoolgebouw op het Prinsenhof, had ik de eer om samen met Jelle Snoeks, voormalig Hoofd Ondersteunende Diensten en nu nog (ver)bouwbegeleider voor de derde maal in twee jaar, door de school te lopen om het resultaat te zien van de grootscheepse verbouwing en hem te spreken over zijn tijd op het Stedelijk en zijn plannen voor de toekomst.

Wat is het mooi geworden!

Door een ballonnenboog betreden wij de school, waar leerlingen, docenten en ondersteunend personeel in de weer zijn alsof het nooit anders is geweest. “Prachtig om te zien”, beaamt Jelle, met recht trots op het resultaat.

De entree met een mooie receptie, de in oude stijl gerenoveerde trap, de chique ontvangsttafel in de vernieuwde hal: het zou menig groot bedrijf ook niet misstaan.

De entreehal geeft al meteen een indruk van de uitstraling van de rest van het gebouw: modern, duurzaam en toekomstbestendig. En dat in een oud, stijlvol gerenoveerd gebouw!

Wat direct opvalt is dat alle lokalen grote glazen ramen hebben waardoor je vanaf de gang precies ziet wat er gebeurt in elk lokaal. Dit zorgt voor veel licht en veiligheid, maar ook voor afleiding. Sommige docenten moeten nog erg wennen aan het feit dat ook mensen buiten het lokaal zouden kunnen

meekijken terwijl ze lesgeven, maar zowel de mediathecaresse als Jelle denken dat het een kwestie van tijd is voordat iedereen daaraan gewend is.

Daarnaast heeft elk lokaal een smartbord en een CO2-gestuurde ventilatie-, verwarmings- en koelingsinstallatie.

Meer dan een lesgebouw

De ruimte waar Jelle het meest trots op is, is de studieruimte. “Eerst was er veel scepsis. Men twijfelde of dit wel zou werken, zo’n stilte-ruimte zonder surveillance”, vertelt Jelle. De ruimte wordt echter meteen al goed gebruikt. De studieruimte draagt zo bij aan de gewenste

‘8 tot 5 functie’ van het gebouw na de verbouwing, waarbij niet alleen klassikaal onderwijs wordt gegeven, maar er ook ruimte is om te studeren.

Ook de andere doelen van de verbouwing zijn bereikt. Het gebouw is helemaal opgeknapt, de lekkages zijn verholpen, het probleem van schimmel is opgelost en het gebouw heeft nu een frisse en toegankelijke uitstraling. Die toegankelijke uitstraling komt door de vele inijkjes, van de gangen naar de lokalen en de ramen naar de binnenplaatsen, maar ook bijvoorbeeld door de vensters bij de werkplekken voor docenten, waardoor je in de docentenkamer kunt kijken.

Daarnaast zijn overal in het gebouw zitjes gecreëerd, zodat leerlingen op allerlei plekken

pauze kunnen nemen. “Je merkt dat ook in de aula in de Jacobijnestraat. Die was voor de verbouwing altijd behoorlijk vol en nu veel minder, omdat leerlingen nu net zo makkelijk in het Prinsenhof kunnen zitten”, legt Jelle uit. Ook is de indeling van het gebouw gewijzigd en daardoor logischer geworden: alle kantoorruimtes zitten nu aan de rechterkant van het gebouw, terwijl de lokalen zich meer in het midden en aan de linkerkant bevinden.

Andere nieuwigheden zijn de camera’s bij de kapstokken en de kluisjes – ter preventie omdat er in het verleden toch af en toe gestolen werd – en de moderne apparatuur in de lokalen. Zo zijn er bijvoorbeeld 3D-printers geplaatst in het MIT-lokaal (voorheen technieklokaal) en zijn er liften in het gebouw gekomen.

Na de rondleiding in het vernieuwde Prinsenhof praten we nog wat na over Jelles naderende pensioen.

Wanneer zit het er echt op?

“Ik wil graag nog een drietal zaken afronden voordat ik uiterlijk eind maart met pensioen ga”, vertelt Jelle. “Ten eerste de financiële afhandeling. Die wil ik op een correcte manier regelen. We hebben veel subsidie gekregen van de gemeente en daarom is het belangrijk dat we de kosten nauwkeurig uiteenzetten en de stukken goed en volledig aanbieden bij de accountant.

“Ten tweede de overschrijding van het budget. Tijdens het slopen werd er veel verborgen leed aangetroffen, zoals houtrot. Ook het dak, dat deels vervangen moest worden, was een grote extra kostenpost. We hopen dat de gemeente deze kosten wil dragen.

“Ten derde zijn er, zoals bij elke verbouwing, nog een aantal restpunten. Ik wil zoveel mogelijk punten opgelost hebben voordat ik stop met werken.”

Wat vond je het leukste aan de verbouwing?

“Los van het uiteindelijke resultaat was het ‘wegkopen’ van een bezwaarschrift erg leuk. Na het verkrijgen van de bouwvergunning hebben we slechts één bezwaarschrift gehad. De indiener vond dat het nieuwbouwdeel aan de rechterzijde met de zinken gevel afbraak zou doen aan rest van het monumentale gebouw, maar gelukkig is dit bezwaar verworpen. Toen de Buysvleugel in 1924 werd toegevoegd vond men die ook lelijk en nu vinden velen hem juist mooi!”

Wat zal jou het meest bijblijven van je tijd op het Stedelijk?

“Wat mij echt positief heeft getroffen zijn de kennis en vaardigheden van de leerlingen. Het hoge niveau dat zij laten zien tijdens bijvoorbeeld muziekkuitvoeringen en poëzieavonden is echt heel bijzonder. Ook de eindexamenresultaten zijn elk jaar onverminderd hoog. Het gemiddelde niveau op het Stedelijk Gymnasium is gewoon heel hoog. Met de kennis van nu vind ik het jammer dat mijn kinderen niet op het Stedelijk hebben gezeten en ikzelf ook niet. Mijn kinderen zaten op het ECL en ik heb zelf op het Sancta Maria gezeten.”

Zijn er ook minder leuke zaken die je zullen bijblijven?

“Het lerarencorps is behoorlijk divers qua persoonlijkheden. Dat is heel plezierig. Wat ik lastiger vind, is dat sommige docenten naar mijn mening niet altijd even respectvol omgaan met mijn collega's ondersteunend personeel. Dat vind ik echt jammer.”

Laatste zaken afgehandeld? Tijd voor pensioen

Wanneer jullie dit lezen is Jelle Snoeks aan het genieten van zijn welverdiende pensioen. Na zo'n 8,5 jaar als Hoofd Ondersteunende Diensten en bouwbegeleider van het Stedelijk Gymnasium Haarlem is hij klaar met het werkend leven en is hij met zijn vrouw aan het genieten van reizen zonder vooraf geplande terugkomstdatum, in hun camper “die al ruim een jaar in de stalling stond te trappelen om te vertrekken.”

Zijn opvolger Rasit Konat is goed ingewerkt en heeft inmiddels het mooie werk als Hoofd Facilitair op het Stedelijk voortgezet. Jelle stopt overigens niet alleen bij het Stedelijk Gymnasium maar ook als voorzitter van de Vereniging van Oud-Officieren van de Technische en Elektrotechnische Dienst der Koninklijke Marine (VOOTED).

Wel blijft hij aan als voorzitter van de Stichting Helden der Zee – Fonds 'Dorus Rijkers', dat financiële steun verleent aan in Nederland gevestigde maritieme reddingsorganisaties waaronder de Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij (KNRM), charitatieve culturele, educatieve of wetenschappelijke organisaties met een maritieme achtergrond en gepensioneerd redders (en hun nabestaanden) van schipbreukelingen. •

Het vernieuwde Prinsenhof. Kijkdag voor oud-leerlingen

Lex Weiler

Zaterdag 3 februari 2024 opende de school zijn deuren om de oud-leerlingen te ontvangen voor de bezichtiging van het vernieuwde Prinsenhof. Al voortien verzamelden zich groepjes bij de hortus in gespannen afwachting van wat komen ging en wat men te zien zou krijgen. Aan de buitenkant van het gebouw is namelijk niets te zien van de veranderingen aan de binnenkant, behalve helemaal rechts, waar de oude conciërgewoning is vervangen door een opvallende nieuwbouw met veel bruin en glas; het oude fietspoortje voor de docenten is verdwenen en het tracé ervan loopt nu door de personeelskamer in het hoofdbouwwerk.

Vol verbazing over de ingrepen aan de binnenkant liepen de groepjes door het gebouw;

veel jaargenoten maakten er meteen een soort reünie van. Herinneringen werden opgehaald in gesprekjes met oud-docenten of met andere oud-leerlingen tegen de achtergrond van de grote ramen aan de gangkant bij het uitgebreide lokaal 3, dat nu eindelijk deze naam mag dragen. Ook schoolten er groepjes bezoekers samen op de grote metalen trap die de nieuwbouw verbindt met het oude gedeelte en op de geheel vernieuwde werkzolder.

Velen hebben gebruik gemaakt van de gelegenheid om hun oude school weer te zien en menigeen betreunde het verlies van de oude sfeer. Dat is een kwestie van tijd: het zweet van de huidige generatie moet er nog even intrekken. •

De foto's bij dit artikel zijn van de officiële opening van het gebouw op 15 mei 2024.

Grieks bij Spoelder thuis. Interview met Cor Smit Sibinga-Berkelbach van der Sprenkel (eindexamen 1946)

Jan-Piet Knijff

“Spoelder was eigenlijk een heel goede leraar, maar in het sociale contact onmogelijk. 's Winters was het ontzettend koud. Eén meisje bestond het een lange broek aan te trekken. Nou, die heeft het gehoord! Nee, een moeilijk mens, die alleen voor zijn vak leefde.”

Cor Berkelbach van der Sprenkel – zoals ze op het Stedelijk heette – deed in 1946 eindexamen. De oorlogsgeneratie, maar dan zonder de mazzel van het examenloze diploma van de jaargang '45. Ja, koud was het. “Er waren kolossaal grote kachels. Pel, de conciërge, zeulde met kolen, 's morgens vroeg al.”

In de vijfde klas – het was de winter van 1944-1945 – had ze Grieks van Spoelder. “Er was door de oorlog geen school, als meisjes moesten wij bij Spoelder thuis komen, Juliana van Stolbergstraat, opzij van de Tempelierstraat. Lopen natuurlijk, alles lopen, je liep heel wat. Nou, dan zat je met vijf meisjes aan die grote tafel op die grote studeerkamer met die enorm hoge boekenkasten. En dan moesten wij het huiswerk naar de jongens brengen, want die konden er niet uit.”

Uit het contact dat ik naar aanleiding van het in memoriam voor Kees Smit Sibinga met zijn weduwe had, bleek dat de moeder van Kees – op meer dan gemiddelde leeftijd, maar in blakende gezondheid – nog steeds zelfstandig in het kasteel aan de Bloemdaalse Koepellaan woonde dat ik veertig jaar terug had leren kennen.

Zo loop ik op een stralende zomerdag van station Bloemendaal via de deftige Bloemendaalse weg naar huize Smit Sibinga. Ik bel aan bij de deur naar de keuken. Al gauw doet mevrouw Smit Sibinga open. In mijn herinnering was ze destijds al niet zo groot van stuk en ja, ze is de jongste niet meer. Maar Cor Smit Sibinga maakt voor haar 95 lentes nog een buitengewoon kwieke indruk. Ze beweegt zich probleemloos door de keuken, maakt thee, gebiedt mij de tuin in. Dan wil ze eerst weleens weten hoe het mij al die jaren vergaan is. Natuurlijk hebben we het over Kees. En over haar man, destijds hoogleraar theologie in Amsterdam, ook al overleden. Maar wacht even, dit gesprek gaat eigenlijk over Cor Berkelbach van der Sprenkel.

U komt uit een roemrucht Nederlands geslacht.

Lachend: “In theologisch opzicht, ja... De oudste broer van mijn vader was predikant en een heel bekende figuur, ook in Haarlem. En zijn vader was ook dominee.” Maar streng protestants, nee: “Mijn vader ging 's zondags naar de kerk. Ik ben ook wel aangenomen, maar heb er verder heel weinig aan gedaan.”

Maar wel trouwen met een theoloog. Of was dat toeval?

“Dat was vooral muzikaal toeval.”

U speelde piano.

“Ja, maar ik speelde in mijn studententijd ook wel clavecimbel in het orkest en mijn man speelde cello, dus wij waren vaak het continuo. Bachcantates. Bij de Johannes Passion kon ik niet meespelen, omdat ik toen net in mijn coschappen zat.”

Clavecimbel, dat moet eind jaren '40 iets heel nieuws zijn geweest.

“Het was natuurlijk een soort hakkebord, maar het was toch een clavecimbel. Mijn schoonzusje (de destijds zeer bekende claveciniste Marijke Smit Sibinga, JPK) heeft ook in die tijd gestudeerd.”

Muziek was een belangrijk deel van uw leven.

“Ja, hoewel bij mij thuis totaal niet. Mijn vader speelde piano, zo'n oude piano met van die kandelaars opzij, vooral Beethovensonates, 'Der Sturm' en zo. Maar zodra ik begon hield hij ermee op.”

Dat u op het Stedelijk terecht kwam, geeft ook wel aan dat de kerk geen grote rol speelde.

“Nee. School en politiek vond mijn vader geen zaak voor de kerk.”

Lag het voor de hand dat u naar het gymnasium ging?

“Er werd niet over gediscussieerd. Je ging. Mijn zusje ging niet, dat was niet zo'n leerkind. Mijn broer ging ook naar het gymnasium, maar hem kostte het erg veel moeite.”

Het leren ging u makkelijk af.

“Je werkte gewoon. Ik ben in de derde klas drie maanden ziek geweest, maar toen ben ik door een nichtje bijgewerkt. Die ziekte heeft voor mij wel de keuze van mijn studie bepaald. Ik vond vooral het bedrijf in het ziekenhuis interessant.”

Waren er vakken of leraren die u leuker vond dan andere?

“Natuurlijk. Voor Frans hadden we eerst Elte, die joods was, dus die moest weg. Toen kwam Van der Meulen. Dat was een slechte leraar, maar ik heb er wel Frans geleerd, lezen, niet praten, dat ging toen zo. Engels ook, bij Miss Land, dat heel matig. Engels telde trouwens minder dan Frans of Duits. Van de Wijnpers voor wiskunde was niet leuk.”

Mijn vader was historicus, die was leraar aan het gym geweest tot ik erop kwam in '40, want de gemeente wilde bezuinigen. Het was *last in, first out*, dus hij ging naar de HBS-A aan de Zijlvest. Het was natuurlijk een afgang, maar hij vond het eigenlijk wel leuk.”

Hoe was het contact met klasgenoten in de oorlogstijd?

“Je kwam niet veel bij elkaar thuis. Ik denk dat dat ook een veiligheidsmaatregel was. Wij hadden eigenlijk altijd onderduikers in huis, dus dan kon je geen mensen erbij hebben die misschien konden kletsen.”

De eindexamenklas van 1946. Cor Berkelbach van der Sprenkel is het laatste meisje rechts, mijnheer Spoelder staat op de achterste rij, vijfde van rechts, met pijp.

Onderduikers in huis, dat moet wel iets geweest zijn.

“Wij vonden het eigenlijk heel gewoon. Mijn vader sliep ook vaak niet thuis, bij de overburen of zo, dat was veiliger.”

Uw vader overleed in 1944.

“December '44, ja. De spanning natuurlijk. Hij had een maagperforatie. Hij heeft vijf dagen in het ziekenhuis gelegen, op een open brancard door de Hout naar het ziekenhuis gebracht. Er was geen röntgen, geen operatiemogelijkheid, niks.”

Het moet voor u een enorm verlies geweest zijn.

“Het gekke was, het gebeurde zoveel om je heen dat mensen overleden, het was niet echt bijzonder. Mijn jongste zusje en mijn jongste broer hebben er echt onder geleden. Ik was 16, ik dacht: we redden het wel.”

Waren de jaren op het gymnasium een belangrijke tijd in uw leven?

“Eigenlijk niet zo, nee. Een opvulling van je puberteitsjaren, meer niet. Ik kan niet zeggen dat ik cultureel veel geleerd heb.”

Cor Smit Sibinga-Berkelbach van der Sprenkel
vorig jaar (op haar 95ste verjaardag).
Foto: Maaïke Smit Sibinga.

Maar ik zou het niet gemist willen hebben, voornamelijk om de vriendschappen die je ook later nog onderhield.

“Voor mij speelde de piano een voorname rol. Ik had les van Theo van der Pas, heb verschillende Mozartconcerten gespeeld. Later, in mijn studietijd heb ik ontzettend veel kamermuziek gespeeld, pianotrio, kwartet, kwintet.”

Nog dagelijks speelt ze op de mooie oude vleugel. Ze laat zich niet bidden, gaat zitten en speelt de aria uit Bachs Goldberg Variaties.

Vindt u dat u geluk heeft gehad?

“Ja, absoluut. Je hebt er zelf ook wel iets mee te maken, maar het is absoluut zo: Ik heb kans gehad die anderen niet krijgen. Waarom? Ik weet het niet.” •

Geschiedens is niet saai. Een ode aan mijnheer IJben (1913-1989)

Judith de Bruin (eindexamen 1982), leerkracht basisonderwijs, Haarlem

“Juf, wat is uw lievelingsvak”, vragen kinderen mij soms, en dan antwoord ik: geschiedenis. “Waarom, geschiedenis is toch saai?” klinkt het dan al snel. Dan leg ik uit dat ik het juist heel spannend en interessant vind te weten hoe de wereld er vroeger uitzag, hoe de mensen leefden, hoe alles zich ontwikkeld heeft tot de wereld waarin wij vandaag leven. En dat ik op mijn middelbare school een fantastische leraar geschiedenis had, die ons elke les weer wist te boeien. Mijnheer IJben.

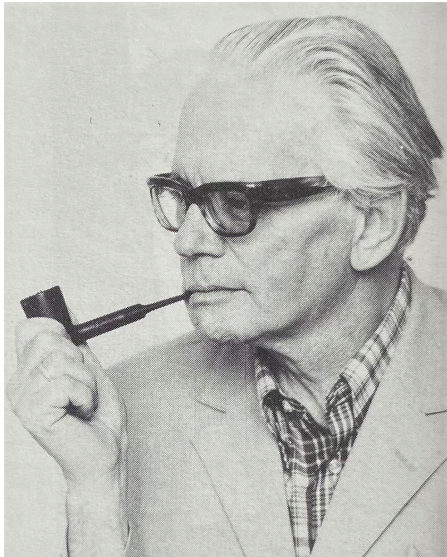
Over de Tweede Wereldoorlog kon hij uren vertellen. Boeiend en beeldend. Immers, hij had het allemaal zelf meegemaakt. Hij had 's nachts illegale krantjes rondgebracht. Kon ons exact vertellen hoe je bloembollen toch nog enigszins smakelijk op tafel kon zetten. Kon nog steeds vreselijk veel lol hebben over de dingen die hij uithaalde om de bezetter om de tuin te leiden. Was nog steeds trots op de smoezen die hij verzon telkens als hij na spertijd betrapt werd op zijn fiets-met-houten-banden zonder verlichting. Smoezen waar die domme Duitsers dan nog intrapten ook. En hij wist ons exact te vertellen hoeveel bonnenboekjes elk gezin kreeg. En wat je daarvoor zoal kon krijgen.

Mijnheer IJben nam ons mee terug in de tijd. Haast alsof we er zelf bij waren geweest. Hij bracht de geschiedenis tot leven. Geschiedenis was niet saai. Nee, het waren juist de lessen waarin we ons even in een andere tijd waanden. Natuurlijk heeft hij ons ook veel andere geschiedkundige feiten bijgebracht, maar heel geregeld vroegen we hem: “Meneer IJben, vertelt u nog eens over de oorlog.” Dan kwam er weer een mooi verhaal, waarnaar wij ademloos luisterden. We hingen aan zijn lippen.

Mijnheer IJben had bijzondere lippen, want hij was tijdens de oorlog door een granaatscherf getroffen, en had aan deze gebeurtenis een ietwat vreemde gelaatsuitdrukking overgehouden.* Hij sprak hierdoor een beetje onduidelijk, en met consumptie bovendien. Maar op zulke momenten hoorden noch zagen wij dat. Op zulke momenten waren wij een gelukkige klas.

De goede oude mijnheer IJben is mijn voorbeeld van hoe je als leerkracht het verschil kunt maken tussen dodelijk saaie lesstof en levende geschiedenis. Hoe je kinderen liefde voor je vak kunt bijbrengen. Als je bevlogen bent, de kinderen weet te raken, dan hangen ze aan je lippen. Zelfs als je met consumptie praat.

*Noot van de redactie: Jan Meilof IJben onderging in zijn eindexamenjaar een operatie in verband met een middenoorontsteking. Daarbij werd de aangezichtszenuw beschadigd, wat hem de bijnaam ‘de scheve’ opleverde (Bron: Bauke Marinus. Jan Meilof IJben: leraar in oorlogstijd. GentleBook, Purmerend 2001). Hij had het eind jaren '70 nog vaak over zijn “door de artsen verprutste gehoor”. Het op school wijdverbreide verhaal van een granaatscherf (of zelfs een kogel) is vermoedelijk niet door hemzelf in omloop gebracht.

Mijnheer IJben.

PS Jan Meilof IJben ging op 1 augustus 1979 met pensioen, na 21 jaar docent aan het Stedelijk Gymnasium te zijn geweest.

PPS Een 'In memoriam Jan Meilof IJben' is gepubliceerd in *In Aeternum Mirabile Lectu*, 1989, nr. 2, pp. 2–4.

PPPS Pas jaren later vond ik op internet een artikel waaruit bleek dat mijnheer IJben nog actiever was geweest dan hij ons had verteld. Bescheidenheid siert de mens. •

Den Holt. Het voedselbos van meneer Russchen

Steinn Willem de Boer

Op 11 november 2023 reden Boris en ik vanuit Amersfoort naar Holten om onze oud-docent meneer Russchen te bezoeken voor een stuk in *In Aeternum Mirabile Lectu* over meneer Russchen en zijn voedselbos. Boris, een goede vriend van mij, had ik uitgenodigd omdat hij ook een goede band had met meneer Russchen tijdens onze tijd op het Stedelijk. Over kronkelige wegen langs Saksische boerderijen met rieten daken arriveerden wij rond half vijf op boerderij Den Holt (*Akkusativ der Richtung*, 'naar het bos') van meneer Russchen en zijn vrouw, Janneke. Hij was blij om ons te zien, maar we waren volgens hem wel aan de late kant; de zon was al bijna onder, dus veel tijd om alles te bekijken was er niet meer. Na de begroeting wisselden wij snel onze schoenen om voor laarzen en kregen wij een rondleiding over de boerderij en het voedselbos. In hoog tempo vertelde meneer Russchen ons over alle verschillende bomen en struiken die hij had geplant. Russische pruimenbomen, witte olijfwilgen, kastanjbomen, robinia's, appelbesstruiken, mispelbomen en nog veel meer maken deel uit van het voedselbos met ruim honderd verschillende soorten planten. Een voedselbos ontstaat niet zomaar, er is veel geduld en zorg voor nodig. Meneer Russchen vertelde over mulchen, een techniek waarbij een geplante boom of struik sneller kan groeien door karton eromheen te leggen zodat onkruid en gras minder kans krijgen. De jonge planten worden voorts geholpen door pionierbomen die voedingsstoffen uit de lucht en de grond halen en deze snel weer afstaan aan de planten die het voedselbos vormen.

Na de rondleiding gingen we naar binnen om te eten en ontmoetten wij Janneke.

Aan tafel vroeg ik onze oud-leraar wat hij wel en niet miste aan het Stedelijk en het lesgeven. Het meest mist hij het contact met de leerlingen, dat vond hij het leukst. Nakijken mist hij volstrekt niet; vroeger kreeg hij altijd van zijn kinderen rode pennen op pakjesavond, dat hoeft nu niet meer. Meneer Russchen heeft 42 jaar lang lesgegeven, waarvan 24 op het Stedelijk. Hij begon met lesgeven op het ECL. Het vooruitzicht om 40 jaar lang maar aan één school verbonden te zijn, stond hem niet aan. In 1999 kwam er een vacature vrij aan het Stedelijk, waar hij zich meteen thuis voelde. Dus besloot hij daar te blijven. Over zijn inspiratie om leraar Duits te worden had hij het volgende te zeggen:

“Tja, vanwaar de interesse voor Duitsland en de Duitse taal? Kort gezegd: omdat de Duitse taal als ‘*Sprache der Mitte*’ altijd in contact was met Noord en Zuid, West en Oost, en bij de uitwisseling van culturen in Europa een centrale rol speelde. Historisch gezien speelde Duitsland in Europa ook een grote rol. Ook bijzonder: veranderingen in Duitsland kwamen meestal niet door revoluties tot stand maar vonden plaats onder invloed van filosofie, wetenschap en cultuur. Goethe en Schiller zagen in de jaren '90 van de 18e eeuw de gevolgen van de Franse revolutie en werkten bewust aan een veranderingsproces van onderaf door middel van hun werk. Dat alles heb ik tijdens mijn middelbare-schooltijd leren kennen, onder andere door

mijn leraar Duits, de heer Reeskamp. Ik had geluk met mijn school. In de Noordoostpolder moest in de jaren '50 en '60 alles vanaf nul worden opgebouwd. De polder was in de jaren '40 drooggevallen en werd in de vijftiger jaren in cultuur gebracht, toen kwamen de eerste pioniers (streng geselecteerd). In 1960 was er nog geen middelbare school, in 1970 waren het er circa acht, met grote aantallen leerlingen: allemaal kinderen van de baby-boomgeneratie. En voor die nieuwe scholen werden enthousiaste en moderne leraren uit het hele land geworven. Een van die enthousiaste leraren was mijn leraar Duits. Hij nam ons mee op ontdekkingsreis door de Duitse (cultuur)geschiedenis, van de oude Germanen tot en met de allernieuwste literatuur van Nobelprijswinnaars. De school waarop ik zat was een christelijke. De rector waakte persoonlijk over de goede zeden, en dat op een ouderwetse manier: mannelijke leerlingen met te lange en onverzorgde haren werden naar de kapper gestuurd en op de feestavonden liep hij met een zaklampje langs de slijpende stellen om te kijken of het contact niet al te innig was. Maar de leraren hadden onderwijskundig en onderwijsinhoudelijk gezien de vrije hand. Reeskamp vertelde ons dus ook over de ontwikkelingen in het christelijk geloof, de invloed van Luther. Het gaat er niet om wat de kerk in haar dogma's leert en gelooft, het gaat erom wat de individuele gelovige in zijn eigen relatie met God ervaart en gelooft. Dat was een eerste grote stap in de emancipatie van de gelovige.

“Als vervolgens de wetenschappen zich losmaken van de kerk is het hek van de dam. De Bijbel wordt herkend en uitgelegd als een literair werk, dat geen geopenbaarde en absolute, historische waarheid bevat maar pas in de communicatie met de lezer betekenis kan krijgen. En dan is de stap niet meer groot naar Nietzsches 'Gott ist tot'. De oude voorstelling van een God in de hemel die het leven op aarde bestuurt, heeft afgedaan. Op onze christelijke school werden deze ideeën openlijk besproken. En communistische schrijvers als Bertolt Brecht werden gelezen en uitvoerig besproken. De hele *Dreigroschenoper* hebben we gelezen, sommige teksten konden we letterlijk meezingen, zoals met

Mackie Messer: 'Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral.'"

Het eten was klaar en er werd ons wijn aangeboden; Boris nam maar één glas, hij moest ons nog naar huis rijden. We aten een zogenoemde 'groene bakplaat', een ovenschotel met zoete aardappel, pastinaak, cranberries, bieten, wortel en dadels met couscous en amandelen erbij. Een zeer toepasselijk diner na een rondleiding door het voedselbos.

Door het coronavirus ging de Berlijnreis voor onze klas helaas niet door. Boris en ik waren wel erg benieuwd wat wij gemist hadden en hoe de DDR-reizen eraan togingen. Dit is wat meneer Russchen ons vertelde.

“Vanuit mijn vak was in de jaren '80 van de vorige eeuw natuurlijk de DDR bijzonder interessant. Op 500 km vanaf Haarlem kon je kennismaken met een radicaal ander maatschappelijk systeem, en dat ook nog eens met behulp van de taal die ik onderwees: twee vliegen in één klap. We deden een aantal ste-

den aan, te beginnen met Weimar. Duitsland is het land van de 'Dichter und Denker' maar ook van de 'Richter und Henker'. Weimar is daarvan het meest compacte voorbeeld: de stad van Goethe en Schiller en van concentratiekamp Buchenwald. Met name de kennismaking met jongeren van dezelfde leeftijd was voor onze leerlingen zeer indrukwekkend. Op een van de eerste avonden in de DDR hadden we altijd een gesprek met de FDJ, de jongerenafdeling van de communistische partij. En later in de week hadden we een gesprek met jongeren van de kerk, de Marienkirche op de Alexanderplatz in Berlijn: dat waren leerlingen die bewust ervoor gekozen hadden niet lid te worden van de FDJ, omdat ze niet wilden meewerken aan een systeem waarmee ze het niet eens waren. Dat was destijds een bijzonder moedige keuze voor iemand van 16, 17 jaar, omdat het tot gevolg had dat je veel privileges van 'Genossen' zou mislopen, onder andere de kans om te studeren. Voor onze (soms wat verwende) leerlingen uit Haarlem, Heemstede, Bloemendaal en Aerdenhout was dat een gesprek om nooit meer te vergeten.

Het verschil tussen Oost en West verbaasde ons altijd weer. Ook na de val van de muur bleef Berlijn een bijzonder interessante stad: op willekeurig welke plek in de stad is iets van belang te vertellen of te bekijken.”

Na het eten kregen we huisgemaakte appeltaart en koffie en bespraken we de laatste twee jaren op het Stedelijk. Meneer Russchen hield zich toen bezig met afsluitende projecten, het opleiden van de nieuwe docenten Duits en het verbeteren van het onderwijskundige beleid. Op de laatste schooldag in juli 2022 hebben zijn collega's afscheid genomen van hem als docent. Als afscheidsgeschenk kreeg hij verschillende gereedschappen om te gebruiken in het voedselbos. Waaronder

een hakselaar waarmee je snoeihout klein kan maken, zodat het bijvoorbeeld op het looppad door het voedselbos als ondergrond kan dienen.

Voor ons vertrek was er nog tijd voor een paar *Honecker Witze*. In de zesde klas begon meneer Russchen elke les met een *Honecker Witze* als hij ons over de DDR ging doceren. Voor degenen die Duits hebben laten vallen: Erich Honecker was de hoogste communistische leider van de DDR van 1971 tot 1989. Tijdens het repressieve bewind van de DDR was het verboden om in het openbaar kritiek op het regime te hebben, dus nam men zijn toevlucht tot de humor.

Daarom zou ik graag willen eindigen met een *Honecker Witze*:

Erich Honecker will sehen, wie beliebt er in der Bevölkerung ist, und klingelt deswegen bei den Leuten an der Haustür. An einer macht ein kleiner Junge auf und fragt: "Wer bist du denn?" Erich beugt sich zu dem kleinen Jungen herunter: "Ich bin derjenige, der dafür sorgt dass ihr einen Fernseher und immer genug zu essen habt!" "Mami, Mami, schnell, Onkel Peter aus Köln ist da!"

U kunt de voortgang van het voedselbos volgen op de website van Roel Russchen. Op de website staat overigens een korte documentaire gemaakt door oud-leerlinge Silvia van Thor die aan de Filmacademie studeert: www.denholt.nl

Zie ook het interview van Amber van der Steen met Roel Russchen in *In Aeternum Mirabile Lectu* 2022. •

Twee generaties Stedelijk. Felix en Iskander van den Hombergh

Jan-Piet Knijff

“In het begin vond ik het wel een leuke school, maar in de loop der jaren vond ik het steeds minder leuk. De sfeer was in het begin veel leuker dan toen wij weggingen. De school verloor een beetje zijn karakter, het werd steeds meer een soort Kennemer in de stad.”

Dat zegt Felix van den Hombergh, die in 1984 eindexamen deed. Vijfendertig jaar later deed Felix' zoon Iskander eindexamen op het Stedelijk. Na nog twee jaar volgde Felix' dochter Danae, maar helaas lukte het niet haar ook bij het gesprek te betrekken. *Full disclosure*: Felix en ik zaten op het Stedelijk zes jaar lang bij elkaar in de klas en maakten ook samen muziek. Felix is dirigent geworden, onder meer van het Haarlemse kamerkoor Douce Memoire, waar Jan Krimp, oud-leraar klassieke talen, nog steeds tenor zingt. Het dirigeren zat in de familie: Felix' vader Hans was ooit dirigent van het Nederlands Kamerkoor, terwijl moeder Antoinette als violiste deel uitmaakte van het Orkest van de Achttiende Eeuw.

Mijn openingsvraag of sommige leraren in 2015 nog net zo gek waren als in 1980 moet onbeantwoord blijven, omdat Felix en Iskander (eindexamen 2019) niet van dezelfde docenten les hadden gehad. Dat had wel gekund: “Ik vond het grappig te merken dat er nog leraren waren die er in onze tijd ook al waren, van wie je helemaal niet in de gaten had dat ze zo ontzettend jong waren. Baronner bijvoorbeeld. En Ouwkerk. En Ton Jansen.”

Iskanders keuze voor het Stedelijk “kwam echt helemaal uit zijn koker”, zegt Felix. “Ik heb nooit gezegd, je moet maar naar het gymnasium gaan.”

Iskander: “Ik had VWO-advies gekregen. Ik wilde wel graag naar het gymnasium, omdat ik wel geïnteresseerd was in de oudheid. Achteraf was het misschien niet de slimste keus voor mij, omdat ik niet heel erg talig ben. Maar ik vond de sfeer op de school erg leuk, ook omdat het wat kleinschaliger was.”

Danae heeft op het Stedelijk “best veel toneel gedaan”, vertelt Felix. “Uiteindelijk is ze dat ook gaan studeren. Toneel is veel belangrijker geworden dan toen wij op school zaten. Er is nu onderbouwtoneel, bovenbouwtoneel, en zelfs docententoneel.” Van het ooit roemruchte schoolorkest Linos is weinig over: “Dat is helemaal uitgekled, helaas. Verder is sport volgens mij belangrijker geworden.”

Iskander: “Ik weet niet hoe belangrijk het in jullie tijd was?”

Nou, niet belangrijk, nee.

Felix lacht met me mee: “Wij vonden het in elk geval niet belangrijk.” Weer zo'n blik van verstandhouding. Gevaarlijk hoor, klasgenoten interviewen.

“Ze hebben tegenwoordig een survivalweek in de Ardennen”, gaat Felix verder. “En in de tweede klas kun je met de school skiën. Dat had je vroeger allemaal niet.”

Iskander: “In de vierde klas heb je nu ook de vreemdetalenreis, dan kan je naar Lille of Bilbao of Liverpool of Essen.”

Felix en ik waren allebei alfa's, wat betekende dat we in de vierde en vijfde maar liefst zes uur hadden voor zowel Latijn als Grieks. En een uur duurde 50 minuten, weet Felix nog wel.

Iskander: “Nu is dat 45 minuten. En volgens mij is het hooguit vier uur per week voor Latijn en Grieks.” Ja, beste lezer: *sic transit gloria mundi*. “Maar ja,” denkt Felix, “dat moet wel, want die vakkenpakketten worden steeds breder.” En dan is er nog iets dat verbreding heet. “Als je een vak snel oppikt, ga je tijdens dat uur bijvoorbeeld Chinees leren.”

Wat is er nog meer veranderd?

Felix: “Nou, het gebouw is natuurlijk heel erg veranderd. De overkant, dus de Jacobijnestraat, is veel belangrijker geworden.”

Iskander: “Daar zitten nu de exacte vakken.”

Wij hadden maar een enkele keer aan de overkant les.

Felix: “Vier, vijf lokalen daarboven, weet je wel. Wat een achenebbisj!”

En altijd te laat komen, alsof het ontzettend ver lopen was...

Weer lachen. Felix vond het “wel leuk dat de school in het centrum was. Je liep zó naar de Grote Markt, op zaterdagochtend vooral.”

Iskander: “O ja, zaterdagochtend school, dat heb ik niet meer meegemaakt.”

Felix: “Dat was voor jouw geboorte al afgeschaft.” Inderdaad, de laatste school in Nederland, menen we ons te herinneren.

Felix: “Wat verder leuk was, had met de school eigenlijk niet zoveel te maken: de Romereis en de reis naar Praag en Berlijn.”

En jouw leukste herinnering, Iskander?

Iskander: “Ik vond onze examenstunt heel leuk. Ik weet niet of dat een ding was in jullie tijd?”

Felix: “Het bestond wel, maar ik kan me helemaal niet herinneren wat onze stunt was. Misschien hadden we wel helemaal geen stunt.”

Wat hebben jullie dan gedaan?

“We hebben een soort festival georganiseerd met optredens en een dj, dat soort dingen. Op het Prinsenhof stonden kraampjes waar je eten kon halen. Dus niet iets destructiefs, dat vond ik heel goed.”

En Felix, je minst leuke herinnering?

“Ik merkte op een bepaald moment dat best veel leraren geïnteresseerd waren in leerlingen. Dat vond ik wel apart, achteraf. Ook dat andere leraren daar helemaal niet op letten of zo.”

Terwijl ze het wel geweten moeten hebben.

Felix: “Dat denk ik wel, ja.”

Felix en Iskander van den Hombergh op het Prinsenhof.

Iskander: "Ik heb ook wel verhalen gehoord over leraren die interesse hadden in leerlingen, zeker bij examenfeesten."

En jouw minst leuke herinnering, Iskander?

Iskander: "Ik ben een jaar blijven zitten, dat was niet leuk. En in de onderbouw waren er wel docenten waar ik bang voor was."

Felix: "Maar later kon je erom lachen, toch?"

Iskander: "Later wel, ja." •

Blijven zitten op het Stedelijk is geen straf. Interview met Merijn de Boer

Steinn Willem de Boer

Merijn de Boer (eindexamen 2001) is oud-leerling van het Stedelijk, schrijver en mijn oom. Zijn debuut *Nestlieders* werd bekroond met de Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs in 2012 en zijn roman *De Saamhorigheidsgroep* won de BNG Literatuurprijs en de Inktaap in 2021. Op dit moment woont hij met zijn gezin in het oude Carthago in Tunesië omdat zijn vrouw, mijn tante Sabrina, daar diplomaat is. In dit interview, gehouden op 4 april 2024, ga ik telefonisch met hem in gesprek over zijn tijd op het Stedelijk en de invloeden van het Stedelijk op zijn schrijverschap.

Ten eerste, hoe is het in Carthago?

"Het leven bevalt hier heel goed. Het is erg leuk om tussen de ruïnes te wonen. In de buurt zijn veel opgravingen, zoals de thermen van Antoninus Pius, een amfitheater en de Tophet, een kinder- en dierenbegraafplaats. Carthagers offerden kinderen en dieren om de goden gunstig te stemmen. Al die villa's hier staan op ruïnes, maar er is geen geld om deze op te graven en dat willen de huizenbezitters ook niet."

Staat jullie huis dan ook ergens op?

"Hoogstwaarschijnlijk wel op iets. Toen Carthago werd aangevallen door de Romeinen vluchtten de inwoners de heuvel op en gooiden ze kokende olie op de vijand. Precies op die heuvel wonen wij."

Laten we het nu hebben over de school. Van wanneer tot wanneer heb je op het Stedelijk gezeten?

"Van 1994 tot 2001. Ik heb een jaar dubbel gedaan, de vijfde klas. Ik wil geen pleidooi houden voor zittenblijven, maar dat gedoubleerde jaar is heel belangrijk en bepalend geweest in mijn leven."

Zou je dat willen toelichten?

"In het jaar voordat ik bleef zitten, ging ik veel naar thé dansants op hockeyclubs en ging ik regelmatig uit in Zandvoort met mijn vrienden. School was oninteressant en Nederlands vond ik toen nog helemaal niet boeiend. Laatst in het huis van mijn onlangs overleden moeder, jouw oma, vond ik een proefwerk Nederlands terug waarvoor ik een 1 had gekregen."

"Nadat ik was blijven zitten, wilde ik serieuzer worden op school. Ik kreeg een andere docent Nederlands en door haar ben ik geïnteresseerd geraakt in literatuur. Dat was Mieke Tillema. Als zij niet in mijn leven was gekomen, was ik niet Nederlands gaan studeren en was ik geen schrijver geworden, dat weet ik zeker."

"O, een bijkomend voordeel van blijven zitten in de vijfde is dat ik twee keer mee mocht op Romereis. De tweede keer ben ik bijna naar huis gestuurd door meneer Spilker."

“Aan het einde van een avond, toen we terugliepen naar het hotel, stapten Govert van Hasselt en ik een hotel binnen dat heel luxe was. We gingen aan de bar zitten en bestelden biertjes op een willekeurig kamernummer. ‘Zet het maar op de kamer’, zeiden we, terwijl wij helemaal niet in dat hotel verbleven. Aan die bar zat een zekere ‘Johnny’ en met hem bleven we daar wat drinken. Toen zijn we met hem meegegaan naar een dubieuze club. Ik weet nog dat we met de taxi daarnaartoe reden en toen we uitstapten stonden er twee grote portiers die ‘card or cash?’ naar ons riepen. We hadden geen idee en wezen naar Johnny. Die stapte de taxi uit met een handvol bankbiljetten en zei: ‘Cash.’ Daar betaalde Johnny alles voor ons. Het voelde wel gek om als twee zeventienjarige jongens op zo’n plek te belanden. Helemaal toen bleek dat het ook een club was waar je kon betalen om met een vrouw naar een privékamer te gaan. Johnny bood aan om ook dat voor ons te betalen, maar dat aanbod hebben we beleefd afgeslagen. Toen was het al bijna ochtend. Terug in ons eigen hotel bleek de hele klas in rep en roer te zijn omdat we weg waren. Een klasgenoot had ons willen zoeken, maar dat mocht niet van de leraar. Die jongen had toen met zijn vuist tegen de muur geslagen, waarna hij naar de eerste hulp gebracht moest worden. De leraren waren behoorlijk boos op ons. De volgende dag moesten Govert en ik van meneer Spilker onze moeders bellen om te vertellen wat er was gebeurd.”

Even terug naar mevrouw Tillema. Kun je iets vertellen over haar stijl van lesgeven?

“Ze vertelde heel gedreven over literatuur. Ze wist de klas enthousiast te maken om literatuur te lezen. Ze liet mij mijn opstellen voorlezen in de klas, als voorbeeld voor de rest. Dat stimuleerde mij. Ze moedigde me aan om me verder in de Nederlandse literatuur te verdiepen en na school Nederlands te gaan studeren.

“Maar dat ik Nederlands ben gaan studeren komt niet alleen door haar. Ook door Bonno van Dijk en jouw vader, mijn negen jaar oudere broer Duco de Boer. Bonno was mijn leraar geschiedenis, met wie ik een heel goede band had. Zo goed dat ik met Aart van der Made, nog steeds een van mijn beste vrienden, vaak bij hem thuis op bezoek ging. We zijn ook eens een weekend naar zijn huis in Reutum geweest. We speelden monopoly en dronken veel Grolsch. Hij had veel mooie verhalen over school, de andere leraren en zichzelf. Ik herinner me dat Aart en Bonno op een gegeven moment ruzie kregen tijdens monopoly, mede door het bier dat gedronken werd. Diezelfde avond hebben ze het meteen weer bijgelegd.

“Mijn broer Duco gaf mij het boek *Bij nader inzien* van J.J. Voskuil. Een twaalfhonderd pagina’s tellende roman over studenten Nederlands in Amsterdam. Duco gaf me ook een abonnement op het literaire tijdschrift *Tirade*, waar ik later redacteur van ben geworden.”

En je zat ook met Thierry Baudet in de klas toch?

“Ja, met hem heb ik ongeveer een half jaar een briefwisseling per fax gehad. We wilden allebei schrijver worden en gingen een paar maanden lang heel intensief met elkaar om.”

Moet je nog vaak denken aan het Stedelijk?

“Als ik in de buurt ben dan loop ik er altijd even langs. Ja, ik heb het een ontzettend leuke en inspirerende tijd gevonden. Ze zeggen vaak dat je studententijd de mooiste tijd van je leven is, maar ik vond eigenlijk die tweede helft van de middelbare school nog mooier. Vanwege mijn medeleerlingen, de intellectuele sfeer en de vrienden voor het leven die ik er heb gemaakt, zoals Aart en Derk-Jan Boogerd. In mijn roman *De Saamhorigheidsgroep* komen ook een leraar en een leerling van het Stedelijk voor.”

Welke schrijvers heb je tijdens je middelbareschooltijd ontdekt en gelezen?

“Vooral Voskuil. Ook *Karakter* van Bordewijk, *De tranen der acacia’s* van WFH en *Kartonnen dozen* van Tom Lanoye. Wat ik me nog kan herinneren is dat ik naar de boekpresentatie van Lodewijk Wiener in boekhandel Atheneum ging. Hij presenteerde zijn boek *Allemaal licht en warmte*. Maar pas later ben ik zijn boeken gaan lezen en werd ik bewonderaar van zijn werk. Ik heb ooit een boekje gepubliceerd met herinneringen aan Lodewijk Wiener, getiteld *Meneer Wiener*.”

We naderen nu het einde van het interview. Heb je nog een leuke laatste anekdote over het Stedelijk?

“Ik houd altijd erg van sporten, maar tijdens de gymles van Alwin Schuurman gingen we vaak dansen. Daar weigerde ik aan mee te doen. En ik werd er daarom elke les uitgestuurd. Ik vond dat we bij gym moesten voetballen of handballen en niet dansen. Bonno van Dijk vertelde me eens dat Alwin tijdens een lerarenvergadering had geklaagd dat ik niet wilde meedansen en toen had Van Dijk met zijn vuist op de tafel geslagen en geroepen: ‘Dat is godverdomme terecht!’”

In september komt Merijn de Boers zevende boek uit, *Lieve Hannibal*, dat gaat over de zeven jaar dat hij in het buitenland woonde. www.merijndeboer.nl •

Studentenverzet in Rotterdam 1940-1945. Interview met Merel Leeman

Adeline Koppius

In dit nummer van In Aeternum Mirabile Lectu publiceren we deel twee van het dubbelinterview tussen Adeline Koppius ('juffie Leeman'), oud-docente klassieke talen op het Stedelijk, en haar dochter Merel Leeman (eindexamen 1997), historica en literatuurwetenschapper (promotie UvA 2017). Het interview betreft Merels boek De Keien. Rotterdamse studenten tussen handel en verzet 1940-1945. Het boek gaat over het verzet tegen de Duitse bezetter van een groep Rotterdamse corpsstudenten die aan het begin van de oorlog begonnen met hun studie economie aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool (de tegenwoordige Erasmus Universiteit). De drijvende kracht achter hun verzet was Frits Ruys, de enige van de groep die zijn verzetsactiviteiten met de dood heeft moeten bekopen.

Wat maakt De Keien zo bijzonder in jouw ogen?

“Dit is het eerste boek over het dagelijkse studentenleven tijdens de Tweede Wereldoorlog met zijn borrels, feestjes en roeipartijtjes. Meestal gaan dergelijke boeken vooral over het beleid van de onderwijsinstelling. In mijn boek beschrijf ik hoe de leden van jaarclub de Keien allemaal op een ander moment en om andere redenen besloten dit ‘vrije studentenleven’ (gedeeltelijk) te verruilen voor de zware verantwoordelijkheid van verzet. Hoewel ze samenwoonden in een studentenspension aan de Claes de Vrieselaan, ging de eerste Kei al in 1940 in verzet, de laatste in 1944.”

Hoe heb je dit stuk onontgonnen geschiedschrijving van Rotterdam aangepakt?

“Het begon met talloze bezoeken aan onder andere het Stadsarchief Rotterdam, het NIOD, het Nationaal Archief, afgewisseld met interviews met nabestaanden van de Keien en van andere Rotterdamse studenten in het verzet. Een van deze nabestaanden vertelde mij dat hij nog op zolder een kist had met materiaal over zowel het studentenleven als

het verzet van de Keien tijdens de oorlog. De kist bevatte brieven, foto's en een logboek van jaarclub de Keien over de eerste jaren van de oorlog. Dat was toch wel mijn eureka-moment: dit logboek, dat uiterst nauwkeurig wekelijks werd bijgehouden door de jaarclub, zou het uitgangspunt worden van mijn boek.”

Wat is je geheim om deze indrukwekkende en zeer gedegen documentatie van het studentenverzet toch zo licht te presenteren?

“Nou, ik denk vooral door de beleving van de studenten zelf centraal te stellen. Dankzij het

Adeline Koppius en Merel Leeman

logboek en bijvoorbeeld dagelijkse ‘petites histoires’ uit de kranten van die tijd, was het mogelijk om de hardere feiten lucht in te blazen.

‘Petites histoires’

Een mooi voorbeeld van een dergelijk terzijde is het verhaal over de molen De Noord, die bij het bombardement op 14 mei 1940 “midden in de kolkende vuurzee lag. De molenaar had de verwoesting van de tweeënhalve eeuw oude korenmolen voorkomen door de wieken te laten draaien om overslaande vonken tegen te houden. De molen ... werd sindsdien door een grotendeels kale vlakke omringd.” Of het detail over een fuif in Eindhoven in de zomer van 1941, waar de toegangsprijs “een geldige broodbon” was. En ook de terloopse mededeling dat er zich na de oorlog in het studentenspension aan de Claes de Vrieselaan 21a, waar de Keien woonden en dat in de loop van de oorlog uitgroeide tot een belangrijk knooppunt van het verzet, een zaak vestigde die kunstgebitten maakte. Hoezo?, hoor je de lezer denken. Dan volgt: “De Hongerwinter had veel Rotterdammers hun tanden gekost.” (redactie IAML)

“Studentengrappen, onderlinge verwijten, verliefdheden, jaloezieën, en vooral ook de niet aflatende oproepen en de inspiratie van Frits tot saamhorigheid, dit soort persoonlijke dingen brengen de hoofdpersonen tot leven en zuigen de lezer mee in het verhaal, zo hoor ik van lezers.”

Ja, deze paradox beschrijft recensent Ernst Arbouw zo treffend in de Volkskrant met “...alsof je als lezer midden tussen de sigarenrook, de jeneverlucht en de kroegjool staat. Daartegenover staat de nerveuze sfeer en permanente, bijna onhoudbare dreiging die als een grondtoon door het boek zoemt. Die krankzinnige, tegengestelde wereld wekt Leeman op knappe wijze tot leven.”

De Keien met vriendinnen bij roeiclub De Maes, 1941.

Wat maakte dat Frits kon uitgroeien tot leider in het verzet?

“Tijdens alle verwarring van de oorlog, verschillende belangen van het handelsleven en het studentenleven wist Frits alle controverses terug te brengen tot een fundamentele keuze: gaan wij voor een dictatuur of voor een democratie? Hij is het morele kompas van de Keien, die uiteindelijk het offer van zijn leven heeft gebracht.

In 1940 richtte hij zijn eigen groep op om nabestaanden van gevallen kameraden en onderduikers te ondersteunen en hij was vroeg actief in de levensgevaarlijke hulp aan Joden. In het brede Nederlandse verzet was hij inspirator of stond hij aan het begin van verschillende verzetsgroepen, zoals de Inlichtingendienst, het Nationaal Steun Fonds, de Landelijke Organisatie Hulp aan Onderduikers en een knokploeg.”

De senaat van het Rotterdamsch Studenten Corps, maart 1942. Helemaal rechts Frits Ruys.

Heb je een specifieke auteur voor ogen gehad als voorbeeld bij het schrijven van De Keien?

“Uh, niet Annejet van der Zijl, want zij vult heel veel zelf in. In Nederland is er eigenlijk minder te vinden in het genre van de populaire non-fictie dan in bijvoorbeeld het Engelse taalgebied. Ja, misschien wel Jolande Withuis. Evenals Withuis verzijn ik zelf niets. Beschrijvingen van wat de studenten aten, hoe ze zich kleedden, hoe ze door de straten liepen, al dit soort zaken berusten op documentatie. Door de brieven en het logboek kun je als het ware door de ogen van de Keien kijken.”

Welke fase vond je het leukst en welke het lastigst bij de totstandkoming van je boek?

“Het leukst was het onderzoek en de middelste schrijffase. Dan ben je al redelijk zelfbewust en weet je waarheen je wilt, maar je hoeft nog geen puntjes op de i te zetten, wat altijd een monnikenwerk is.”

De zitkamer van de Claes de Vrieselaan 21a.

Heeft het onderzoek je zelf van kijk doen veranderen op dit stuk Rotterdamse geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog?

“Ik had er weinig idee van dat de handelse-lite zo dwingend was in Rotterdam en het beleid van de Nederlandsche Economische Hoogeschool. Wat mij onaangenaam trof, was dat niet alleen het Rotterdamse bedrijfsleven, maar ook historici aan de tegenwoordige Erasmus Universiteit de bedenkelijke rol van sommige collaborerende handelslieden in de eerste helft van de oorlog weg hebben gepoetst.”

Heb je op het Stedelijk bijzondere handvatten ontvangen waar je met name aan dacht bij het schrijven van De Keien? Bepaalde docenten of leerlingen?

“Dat is dan toch wel Bonno van Dijk geweest. Hij leerde me dat geschiedenis onlosmakelijk verbonden is met vertelkunst.”

Hoe reageer je op verwijten dat het gemakkelijk praten is vanuit de comfortabele zijlijn en de kennis van de afloop, maar dat er in die tijd monden van werknemers en hun gezinnen moesten worden gevoed?

“Bijna het hele bedrijfsleven werkte mee met de Duitsers, zeker in Rotterdam, de toevluchtshaven van het Ruhrgebied, en daarom is het inderdaad lastig om fundamentele bezwaren te uiten. Mijn kritiek richt zich dus op handelslieden die de oorlog als buitenkans hebben gezien om hun eigen belangen na te jagen.

Sommigen van hen dachten bijvoorbeeld de Duitsers te kunnen gebruiken om meer macht te krijgen over het economische beleid.”

Wat vind je zelf de sterkste passage of het sterkste deel uit het boek?

“De tweede helft, als de strijd verhardt en de druk op de studenten toeneemt en hun verantwoordelijkheden voor eenieder duidelijk worden. Dan komt de krankzinnige gespletenheid van hun wereld echt naar voren, want het studentenleven gaat ook nog steeds door. Zo gingen de Keien bijvoorbeeld de smeulende brandbommen uitpissen na het tweede, ‘vergeten bombardement’ op Rotterdam op 31 maart 1943, een ‘foutje’ van de geallieerden met honderden doden tot gevolg. Dit bombardement heeft overigens geen prominente plek ingenomen in de naoorlogse geschiedenisboeken.”

Zelf werd ik het meest getroffen door de epiloog over het leven na de oorlog, en vooral de laatste twee pagina’s met de genuanceerde reflectie van de Kei Wim van Dissel op hun oorlogsverleden. Hoe ben je ertoe gekomen dit einde te kiezen?

“Na de oorlog namen de conservatief-liberale Keien vooraanstaande posities in een handelsleven in dat vaak met de Duitsers had samengewerkt. Hun radicalisme, ellende en verliezen uit de oorlog lijken in schril contrast te staan met hun leven na 1945. Hoe keken ze op hun eigen verzet tegen de bestaande orde uit de oorlog terug? In Wims

eigen oorlogsherinneringen, die hij in de jaren '80 opschrijft, probeert hij daarop antwoord te geven. Niet vaak heb ik zo'n integer en zelfkritisch oorlogsverslag gelezen, zonder enige ijdelheid. Hij laat zien hoezeer hij zijn hele leven met zijn oorlogsverleden heeft geworsteld."

In hoeverre is het verhaal van de Keien nog steeds relevant?

"Meestal denken mensen bij studentenverzet aan de 'linkse' jaren '60, maar de Tweede Wereldoorlog laat verzet zien van studenten met meer verschillende achtergronden. Het is interessant om te zien hoe in deze periode zowel linkse als rechtse, conservatieve en religieuze studenten hun eigen specifieke ontwikkeling naar verzet tegen de bestaande orde doormaken. Over het liberaal-conservatieve verzet van bijvoorbeeld de Keien was tot dusver weinig bekend."

Hoe vond je het om door je moeder geïnterviewd te worden?

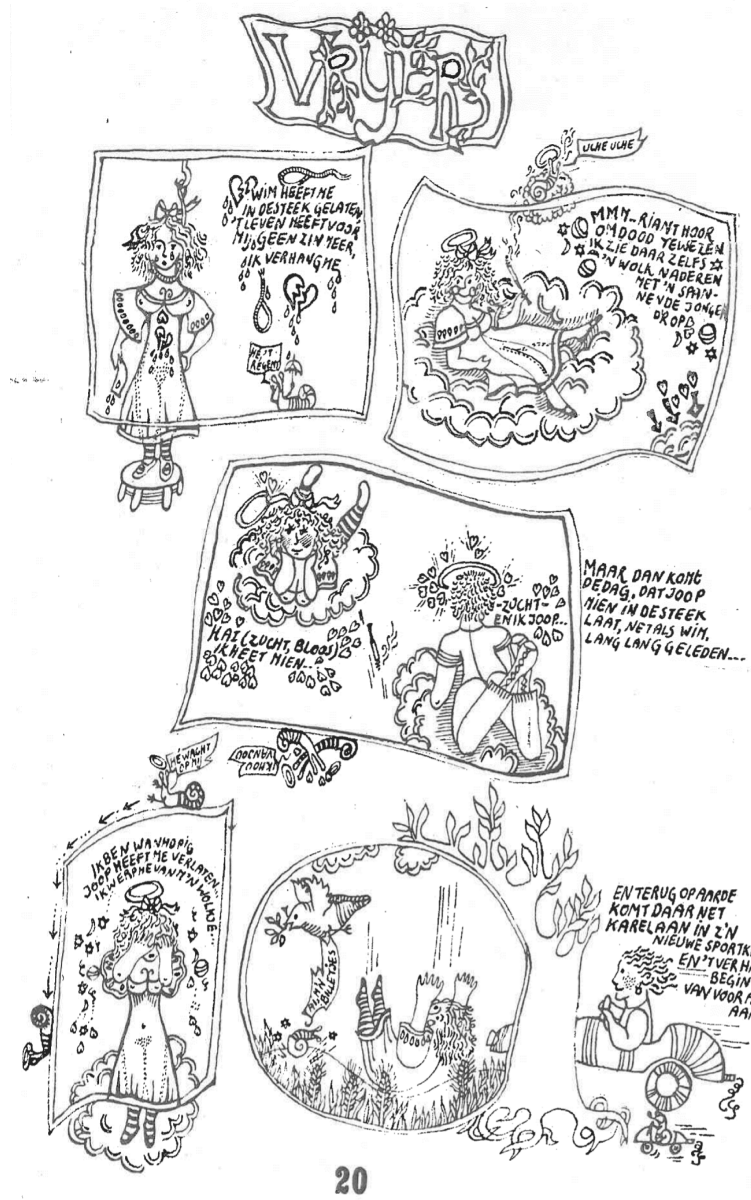
"Gezellig! Ik heb in de tekst van het interview wel even geschraapt dat je het boek een pageturner vond. Straks denken ze dat je niet objectief bent."

Dit lijkt me een mooi einde. Dank je, Meertje! •

Merel Leeman
De Keien. Rotterdamse studenten tussen handel en verzet 1940-1945
Atlas Contact; 357 pagina's

De foto's uit het boek zijn gereproduceerd met toestemming van Uitgeverij Atlas Contact.

'Vrijers', uit het vierde nummer (februari 1975) van de SGH-schoolkrant Punt In Punt Uit (PIPU) door Laurien Mulder (1958-2023), eindexamenjaar 1977.

In memoriam Ton Jansen

Lex Weiler

Daags na de laatste dag van het schooljaar werd de school getroffen door het bericht dat Ton Jansen op zijn vakantieadres in Biarritz na een hartaanval is overleden. In hem verliest de school een enthousiast docent die ook voor het schooljaar 2024/25 ingeroosterd was. Ton Jansen was echter niet zomaar een docent klassieke talen, hij was ook langdurig conector van de school onder de rectoren Ger Smit en Joop Olgers, en mede-initiator van vele activiteiten waaronder de Griekenlandreis.

Zijn aanwezigheid werd gekenmerkt door humor, scherpzinnigheid, vakkennis en liefde voor de school. Veel oud-leerlingen zullen aan hem terugdenken om zijn humor, onder andere de mededeling dat tijdens een bepaalde vakantie in het Grieks een van de naamvallen was afgeschaft. Maar ook de wedstrijd met leerlingen over wie de meeste regels van Homerus uit het hoofd kon voordragen. Voorts hebben leerlingen jarenlang gebruik gemaakt van de examenbundels Latijn waarvan Ton mede-auteur was.

Wij zullen hem missen. •

In Aeternumprijs 2024

Lex Weiler

Het In Aeternum Fonds stelt elk jaar een geldbedrag ter beschikking voor het realiseren van bijzondere ideeën of wensen van leerlingen voor de school. Het bestuur van het fonds bestaat uit docenten en een of meer oud-leerlingen.

Dit jaar heeft het bestuur geld ter beschikking gesteld voor de aanschaf van enkele muziekinstrumenten voor de muziekavonden. Deze avonden staan onder de bezielende leiding van Leander Strik (oud-leerling en conciërge), die ook de techniek verzorgt.

Het gaat om een viool, een klassieke gitaar en een snaredrum met hi-hat. De leerlingen die de instrumenten hebben voorgedragen (maar die niet de eigenaren worden – de instrumenten blijven eigendom van de school) zijn achtereenvolgens Sara van Melle, Jonathan van der Kris en Quint van Kooten; zij werden gesteund door vele anderen. •

Lustrum 2025

Freddy Groot

Eindelijk is het weer zover!

Na het noodzakelijke uitstel van het 126e lustrum in 2020 en 2021 door de gevolgen van de coronapandemie en daarna de onmogelijkheid om het lustrum en de daaraan gekoppelde reünie te vieren in verband met de verbouwing van de school aan het Prinsenhof in 2023 en 2024...

...delen wij met plezier mee dat de viering van het volgende lustrum, het 127e, plaatsvindt in 2025!

De geplande datum is zaterdag 13 september.

Om het lustrum goed te organiseren en mooi vorm te geven, volgens de wensen van deze tijd, is er dringend vraag naar bestuursleden.

Sophie de Weerd (eindexamen 2003) heeft het initiatief genomen deze kar te gaan trekken. Haar wens is om samen met zes bestuursleden uit gevarieerde eindexamenjaren het lustrum vorm te gaan geven. Haar ideale bestuur ziet er als volgt uit:

- drie bestuursleden uit de eindexamenjaren tussen 2010 en 2022
- twee bestuursleden uit de eindexamenjaren tussen 1990 en 2010
- een bestuurslid uit de eindexamenjaren tussen 1975 en 1990

Uiteraard is iedereen welkom en van harte uitgenodigd om te reageren!

Wil jij iets voor je mede-alumni en je oude school doen? Een schitterend lustrum organiseren in het prachtig opgeknapte Stedelijk Gymnasium aan het Prinsenhof? Stuur dan een mail aan sophiedeweerd@gmail.com.

Colofon

Redactie

Freddy Groot (eindexamen 1977)
Jan-Piet Knijff (eindexamen 1984)
Steinn Willem de Boer (eindexamen 2021)
Lex Weiler (docent klassieke talen)

Eindredactie

Marije de Jager (eindexamen 1976)

Vormgeving

Ignacio Carmona
Maurine van Mourik (eindexamen 2001)

Druk

Ferry Lammers

STEDELIJK
GYMNASIUM
HAARLEM

IAML verschijnt digitaal en wordt verspreid via e-mail en op www.sg haarlem.nl
Een (gewijzigd) e-mailadres doorgeven kan via administratie@sg haarlem.nl

Stedelijk Gymnasium
Prinsenhof 3, 2011 TR Haarlem
telefoon 023-5125353 (receptie)
e-mail administratie@sg haarlem.nl
website sg haarlem.nl
Bank: NL87 ABNA 0845 5165 66
Giro: NL46 INGB 0002 3046 88